

## ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ

УДК 372.811

**Н.П. БІДНЕНКО,**  
*кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри англійської філології та перекладу  
Дніпропетровського університету економіки та права  
імені Альфреда Нобеля*

### ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОДАЛЬШОЇ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ЖАНРОВОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Статтю присвячено питанню створення єдиної методики жанрового перекладу художніх текстів. Автор статті аналізує сучасні дослідження, робить спробу виявити переваги і недоліки різних підходів до вирішення цієї проблеми та акцентує увагу на необхідності подальшого вивчення специфіки перекладу різних жанрів літератури.

*Ключові слова: жанровий переклад, функціональні стилі, жанрові особливості оригіналу, критика художнього перекладу, жанрова-стильова домінанта.*

Сучасні теорія і практика перекладу в Україні розвиваються завдяки науковим дослідженням перекладознавців, кожен з яких займається окремою галуззю цієї науки. Так, наприклад, особливостям поетичного перекладу присвячені різні теоретичні та практичні дослідження професора І.В. Корунця. Проблеми перекладу наукової і технічної літератури розглядають професор В.І. Карабан та професор Л.М. Черноватий. Дослідженнями творчості відомих українських перекладознавців та перекладачів займається професор Р.П. Зорівчак. Специфіку роботи перекладача-синхроніста вивчає у численних підручниках професор Г.Є. Мірам.

Безумовно, що серйозний науковий інтерес до художнього перекладу в контексті гуманітарних наук зумовлений цілою низкою обставин: передусім активним розвитком перекладознавства в Україні, інтенсифікацією міжмовних, міжлітературних та міждержавних зв'язків нашої країни. У поле особливої уваги українського перекладознавства все частіше потрапляють проблеми взаємодії цієї галузі знань з літературознавством, культурологією, театрознавством, естетикою тощо. Так, наприклад, питаннями функціонування мови в соціокультурному просторі та дослідженням перекладу як міжкультурної комунікації займається професор О.І. Чередниченко. До досягнень у галузі перекладознавства долучаються розвідки багатьох учених, які розглядають стосунки цієї дисципліни з лінгвістикою (Н.Ф. Клименко, А.Г. Гудманян), літературознавством (А.Д. Белова, І.С. Шевченко), поетикою, стилістикою, психологією творчості (М.О. Новікова, О.М. Кагановська), термінологією (Т.Р. Кияк, В.Д. Радчук). Наведені приклади свідчать про міждисциплінарний характер художнього перекладу. Але на теперішній час бракує робіт, які були б присвячені жанровому перекладу художніх текстів, де досліджувалися б питання збереження жанрової своєрідності оригіналу.

Актуальність статті визначається тим фактом, що наслідки жанрової взаємодії між оригіналом та текстом перекладу потребують теоретичного осмислення, оскільки окремі твори

класичної літератури мають декілька перекладів і повинні бути оцінені. Але критика цих перекладів ще не вийшла на рівень створення диференційованої відповідно до особливостей літературних родів і водночас узагальненої методики аналізу перекладної літератури. Тому основна мета цієї статті – проаналізувати сучасні дослідження в галузі жанрового перекладу, виявити переваги та недоліки окремих досліджень, з'ясувати стан вивчення проблеми, зробити аналіз та розглянути особливості саме жанрового перекладу, систематизувати деякі принципи збереження жанрової специфіки оригіналу, які пропонуються дослідниками.

Серед новітніх досліджень зазначеної проблеми – кандидатські дисертації: В. Грицютенка, в якій розглядається специфіка перекладу драматичного твору з позицій прагматичної лінгвістики, Є. Макаренко, в якій зроблено спробу зробити систему жанроутворюючих ознак для кожного досліджуваного жанру в перекладознавстві, та М.Лукінової, в якій з'ясовується специфіка перекладу драми у віршах [2; 6; 5]. Вважаємо також за необхідне виділити окремо докторські дисертації М. Новікової, В. Мізецької та Л. Коломієць, де досліджуються особливості перекладу окремих літературних родів [9; 7; 3]. Слід також відзначити підручник «Вступ до перекладознавства», створений професором І.В. Корунцем, де зроблена спроба систематизувати основні перекладацькі поняття, у тому числі й перекладу текстів, що належать до різних функціональних стилів, а саме «стилю художніх текстів (Belles-Lettres Style) [4, с. 258], та посібник «Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів» під редакцією Т.Є. Некряч та Ю.П. Чалої, де робиться спроба надати характерні ознаки художньому перекладу на основі родового поділу літератури [8].

У низці найбільш вагомих у науковому відношенні робіт слід виділити навчальний посібник «Стиль автора і стиль перекладу» (1988 р.) [10], в якому розглядається питання про жанрову специфіку перекладу, в тому числі і перекладу драми. Авторський колектив, що працював над згаданим посібником, пропонує розглядати особливості перекладу творів того чи іншого літературного роду або жанру, використовуючи поняття «ЖСД» (жанрово-стилістична домінанта, термін Є.І. Макаренко) як інваріанта ВТ відносно всіх можливих його перекладів. Жанрово-стилістична домінанта перекладного твору поєднує в собі такі поняття, як хронотоп, композиція, система персонажів, способи вираження авторської позиції, образно-експресивні засоби, а також фонетичний, лексичний, морфологічний контексти.

Наприклад, проаналізувавши російськомовний переклад відомої п'єси В. Шекспіра «Річард III», здійснений М. Донським, і декілька його редакцій і зіставивши їх з українськомовним перекладом Б. Тена, автори посібника виділяють такі жанрові домінуючі перекладу драми, як:

- 1) в аспекті вимовляння – легковимовність і синхронність сприйняття;
- 2) в аспекті стилю – стилізованість мови;
- 3) в аспекті контакту з глядачами – емоційний вплив на реципієнта.

Окрім наведених ознак, дослідники виокремлюють ще й такі питання, як особливості драматичних ПТ, призначених не лише для читання, а й для постановки, а також співробітництво перекладача й театру [10, с. 27–35].

Запропонована в згаданому посібнику методика аналізу перекладної драми близька до деяких положень книги І. Левого, але наукова значущість роботи, про яку йдеться, від цього аніскільки не зменшується: в ній розроблено досить чіткі орієнтири для подальших досліджень не лише віршованої драми, а й інших драматичних форм. Однак невеликий обсяг практичного матеріалу (як матеріал дослідження вчені використали в основному віршові тексти) не дозволяє зробити остаточні висновки щодо специфіки перекладу драми. Крім того, в посібнику не розмежовані поняття жанру й роду, замість яких, як зазначалося, пропонується використовувати поняття ЖСД. На нашу думку, розгляд перекладу драматичного твору лише під таким кутом зору є мало продуктивним, оскільки не націлює перекладача і критика на виявлення родових ознак драми в повному обсязі та оцінку відповідного відтворення їх у перекладі.

Таким чином, незважаючи на наявність різнобічних і плідних досліджень, їх наслідки неможливо систематизувати і покласти в основу практичної методики, оскільки в кожному конкретному випадку вчені вирішували локальні завдання, але узагальнюючих висновків не запропонували. Сьогодні можна стверджувати, що не існує єдиного посібника, який

би закрив у методичному просторі лакуну з викладання художнього перекладу, враховуючи ознаки окремих жанрів та видів літератури. Видається доцільною саме така постановка проблеми, оскільки дослідження особливостей конкретних жанрів і уточнення характерних для них ознак та термінології, яка застосовується при описі художнього перекладу, дозволить розв'язати деякі сучасні проблеми перекладознавства, зокрема, питання про критерії оцінки перекладу, про межі припустимих відхилень від ВТ і мотивації таких відхилень.

Так, наприклад, деякі дослідники для описання особливостей художнього перекладу використовують «стильовий чи жанровий підхід і поділ, за яким текст класифікується за наявністю в ньому характерних лексичних, граматичних чи образних ознак з одного боку та відповідної термінологіки й струнких логічних структур і повної відсутності емоційності та майже всціль відсутності тропів з іншого» [4, с. 258]. З цього приводу видно, що в авторському розумінні поняття «стиль» та «жанр», а іноді і «літературний рід», які самі по собі є окремими літературознавчими явищами, що мають різні характеристики та принципи існування, збігаються: «під стилями чи підмовами художнього стилю є стиль прози, стиль поезії та стиль драматургічних творів, зрештою, публіцистичний підстиль. Аналогічно виділяються і підстилі/підмови науково-технічного тексту: підстиль/підмова математики, фізики, хімії, лінгвістики тощо» [4, с. 258].

Інші дослідники, надаючи характеристику літературним родам та загальним особливостям їх перекладу, не розмежовують поняття «літературний рід» та «літературний вид», що є складовими один до одного, і взагалі розглядають специфіку перекладу художніх текстів з точки зору мовної організації текстів («особливості перекладу прозових творів, драматичних та перекладу поезії») [8]. Але, на нашу думку, при описі художнього перекладу слід розмежовувати такі літературознавчі поняття, як «літературний рід, жанр та вид» і «літературний стиль», як це роблять літературознавці [1, с. 251–252, 344–346]. Саме тоді при створенні загальної методики жанрового перекладу не з'явиться такої розбіжності з вживанням різної перекладознавчої термінології.

Загальновизнаною у сучасному літературознавстві є теза про те, що кожний літературно-художній твір має певну жанрово-родову домінанту. Належність твору до епосу, драми або лірики значною мірою зумовлює його художньо-естетичну сутність і відповідний стиль. У сучасній теорії перекладу актуалізоване питання про відповідність жанрової природи оригіналу, тобто вихідного тексту (ВТ) перекладному тексту (ПТ). Інтенсивно розробляючи цю проблему, М.О. Новікова, зокрема, зазначає, що «будь-який переклад потребує відтворення тих жанрових особливостей оригіналу (ВТ), які є основними, особливо важливими для певного жанру» [10, с. 5]. Для того, щоб переклад «відбувся» і був максимально адекватним першотвору, перекладачеві передусім слід з'ясувати жанрові особливості оригіналу і намагатися зберегти їх у процесі перекладу. З'ясовуючи жанрову природу конкретного твору, необхідно враховувати авторське визначення жанру цього твору, а також ті моменти, що пов'язані з авторською інтерпретацією традиційних, загальновідомих жанрів.

Така «розмитість» щодо розуміння жанрової природи оригіналу вносить певні корективи в роботу перекладача: не жанрова чистота і ясність мають переважати в перекладі, навпаки, жанроутворюючі елементи можуть бути загостреними спонтанно або суб'єктивно.

Ознайомившись з існуючими теоретичними концепціями і практичними методиками художнього перекладу, ми дійшли до висновку, що відповідь на питання про специфіку жанрового перекладу слід шукати шляхом виявлення основних родових та жанроутворюючих ознак кожного окремого жанру. Видається доцільною саме така постановка проблеми, оскільки дослідження особливостей перекладу окремих видів та жанрів літератури і уточнення характерних для них ознак дозволить розв'язати деякі сучасні проблеми перекладознавства, зокрема, питання щодо критеріїв оцінки художнього перекладу, ступеня відповідності перекладу першотвору, меж припустимих відхилень від ВТ і мотивації таких відхилень, прийомів і засобів передачі авторської позиції, особливостей реалізації індивідуальної творчої установки перекладача тощо.

У сучасному літературознавстві є теза про те, що кожний літературно-художній твір має певну жанрово-родову домінанту. Належність твору до епосу, драми або лірики значною мірою зумовлює його художньо-естетичну сутність і відповідний стиль. Отже, саме поняття літературного роду і визначення характерних для конкретного твору родових рис

епосу, драми або лірики з метою подальшого їх збереження в перекладі, а також створення єдиної методики жанрового перекладу художніх текстів, яка відповідає б нормам сучасного літературознавства та компаративістики, є надзвичайно суттєвим для сучасного перекладознавства.

### Список використаної літератури

1. Галич О. Теорія літератури: підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
2. Грицуненко В.И. Кокни и фразеология как средства создания сатирической прагматики художественного текста (на материале «Неприятных пьес» Б. Шоу и их украинских переводов): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.02, 10.02.04 / В.И. Грицуненко. – К., 1980. – 184 с.
3. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) / Л.В. Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2004. – 522 с.
4. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: підручник / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 512 с.
5. Лукинова М.Ю. Жанровая специфика перевода классической драматургии (на материале русских переводов драм В. Шекспира «Буря» и «Ричард III»: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.20/ ОГУ им. И.И. Мечникова / М.Ю. Лукинова. – Одесса, 1989. – 14 с.
6. Макаренко Е.И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.20 / Одес. ун.-т им. И.И. Мечникова / Е.И. Макаренко. – Одесса, 1989. – 16 с.
7. Мизецкая В.Я. Композиционно-речевая организация драматургического текста (на материале англоязычных пьес XVI–XX веков): дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.04 / Одес. ун.-т им. И.И. Мечникова / В.Я. Мизецкая. – Одесса, 1992. Ч. 1. – 231 с., ил., Ч. 2. – 232 с.
8. Некряч Т.Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: навч. посібник / Т.Є. Некряч, Ю.П. Чала. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 200 с.
9. Новикова М.А. Проблемы индивидуального стиля в теории художественного перевода. (Стилистика переводчика): автореф. дис. ... д-ра філол. наук / Ленингр. гос. ун.-т. / М.А. Новикова. – Л., 1980. – 27 с.
10. Стиль автора и стиль перевода: учеб. пособие / под ред. М.А. Новикова, О.Н. Лебедь, М.Ю. Лукинова и др. – К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1988. – 84 с.

Статья посвящена вопросу создания единой методики жанрового перевода художественных текстов. Автор статьи анализирует современные исследования, делает попытку выявить преимущества и недостатки разных подходов к решению этой проблемы и акцентирует внимание на необходимости дальнейшего изучения специфики перевода разных жанров литературы.

*Ключевые слова:* жанровый перевод, функциональные стили, жанровые особенности оригинала, критика художественного перевода, жанрово-стилевая доминанта.

The article is devoted to the question of creation of the unique genre methodology of belle letters translation. The author of the article analyzes contemporary investigations, makes an attempt to determine pros and cons of different research ways of the decision of the problem and emphasizes the necessity of further investigation of peculiarities of different belle letters genres translation.

*Key words:* genre translation, functional styles, genre features of the original, the critic of art translation, genre-style dominant.

*Надійшло до редакції 8.02.2011.*